

התוכנית להוראה באנגלית באוניברסיטה העברית

א

בימים אלו ממש לפני תשעים וארבע שנים, בחג החנוכה של שנת תרפ"ה (דצמבר 1924), נוסד המכון למדעי היהדות באוניברסיטה העברית בירושלים. חודשים מעטים לפני פתיחת הלימודים במוסד הועמד בראשו החוקר הדגול, מורנו ורבנו פרופ' יעקב נחום הלוי אפשטיין. איתו הוזמנו ללמד במכון כמה מגדולי החוקרים במדעי היהדות באותם הימים. היה ברור לכולם שהשם שניתן לאוניברסיטה כרוך בכוונה ובתוכנית שהיו למעשה חשוב, שהלימודים במוסד יתנהלו בעברית. ואלה מהם ששליטתם בעברית הייתה רופפת גרסו בחצץ את שיניהם ולמדו עברית כדי ללמד בעברית. כך הצדיקה האוניברסיטה העברית את הרכיב השני בשמה במשך עשרות בשנים.

אני מחזיק בדעה שהחייאת הדיבור העברי לא הגיעה לשלמותה אלא מן השעה שגם העילית של החברה החלה מנהלת את חייה בעברית. יתרה מזאת, החייאת הדיבור העברי והעובדה שהעילית האינטלקטואלית של החברה בארץ נטלה חלק במעשה הגדול הזה, הן שהכשירו את הדרך להקמת המדינה. את העניין הזה הבין מכוון המדינה, דוד בן-גוריון, שלפני תום מלחמת השחרור הגה את רעיון הקמת האקדמיה ללשון העברית שתעסוק במחקר העברית ותכוון את הלשון במדינה. מותר וחובה להזכיר שמורי האוניברסיטה העברית הם שמילאו תפקיד מכריע בכינון האקדמיה ללשון.

היה ברור שהמורים באוניברסיטה העברית לא רק ילמדו בעברית אלא בה יפרסמו את מחקריהם. והיה ברור גם שלא הייתה שום כוונה שכל פרסומיהם של חוקרי המוסד יהיו רק בעברית. ואכן לא רק במדעי הטבע נתפרסמו מחקרים בלשונות אירופה, גם במדעי הרוח ובמדעי היהדות פרסמו מורי האוניברסיטה מחקרים חשובים בלשונות אירופה והאנגלית בראשן. מיותר לומר את המובן מאיליו, שיש

* דברים שהושמעו בישיבה מיוחדת של מליאת האקדמיה ללשון העברית בכ"ז בכסלו, נר שלישי של חג החנוכה תשע"ט (5 בדצמבר 2018). בסופם נוספו דברים קצרים.

לקיים שיח מדעי בממות בין-לאומיות בלשונות העמים. מעולם לא העלה איש רציני על דעתו שכל הפרסומים של החוקרים בארץ יהיו אך בעברית. עם זאת היו מלומדים שתבעו שגם מחקרים המתפרסמים בלשונות אירופה יראו אור בעברית כי יש לאנשי המדע חוב לחברה בארץ ולמשכילים בתוכה. אחד הדוברים העיקריים של התביעה הזאת היה מורנו פרופ' זאב בן-חיים, ממכונני האקדמיה ללשון העברית, נשיאה השני, מייסד מפעל המילון ההיסטורי, מעצב דרכו ועורכו הראשון. אנוכי ראיתי את עצמי מחויב לתביעה הזאת, ואביא אך דוגמה אחת. בראותי שיש כתיבי עת לחקר מגילות קומראן באנגלית ובצרפתית ואף בלשונות אחרות, יזמתי את כינון כתב העת "מגילות" במוסד ביאליק, ומצאתי לי שותפים נאמנים יותר ממני, את פרופ' דבורה דימנט והפקולטה למדעי הרוח באוניברסיטת חיפה. כתב העת "מגילות" הוא מפרסומיו המבוקשים של מוסד ביאליק כי החברה בארץ זקוקה לו. אף כוננו סדנה לחקר המגילות בעברית, והפוזלים החוצה צמצמו בינתיים את היקפה.

ב

בערב שבת "וישב" השתא, כאשר ביקשנו לישב בשלווה, קפץ עלינו רוגזם של יושבי פסגת הר הצופים, שיש מהם המשתחוים אפיים ללשון ה"ניו יורק טיימס". מדובר במחשבה – שעוד תתגבש בלי משים לתוכנית – לקיים את ההוראה לתואר השני והשלישי באנגלית ברוב המסגרות באוניברסיטה. כאשר קראתי את הידיעה בעמוד הראשון של העיתון "מקור ראשון" ביום השישי האחרון, וגם כאשר קראתי את המאמר בעמודיו הפנימיים של העיתון שהיו בו נתונים ברורים, עדיין חשבתי שמדובר בהרהורים ולא בתוכנית פעולה. אבל ביום ראשון בבוקר דיבר ברדיו סגן נשיא האוניברסיטה הממונה על הקשרים הבין-לאומיים של המוסד, פרופ' אורון שגריר, מלומד חשוב ואיש רב ערך, והבהיר שהמוסד בדרך לשם. אף ציין שכל תלמידיו לתואר השני והשלישי כתבו את עבודותיהם באנגלית.

אני מבקש להזכיר שכלפני עשרים שנה דן סנט האוניברסיטה העברית בהצעה "לאפשר לתלמידי מדעי הטבע לכתוב עבודות דוקטור גם באנגלית". אמרו אז חברי הסנט ואמרתי אני שיש להשמיט את המילה "גם". ברור היה שהכוונה שיכתבו עבודות רק באנגלית, ולא היה בזה אסון גדול, אבל הבעתי אז את הדעה שיבוא יום ויבקשו שההוראה תתנהל באנגלית. ואמרו לי מנהיגי המוסד ברצינות וכמו בשכנוע: "לא יקום ולא יהיה".

ג

אני מאמין לנשיא האוניברסיטה ולרקטור שאין כוונתם להנהיג לימודים באנגלית בתואר השני במקצועות העיוניים. אבל מה שיקרה בשנים הבאות איננו בשליטתם. כידוע מצווה גוררת מצווה ושלב גורר שלב – עכשיו ילמדו באנגלית בתואר השני והשלישי, והדור הבא או חצי הדור הבא יכשיר את ההוראה באנגלית גם בלימודי התואר הראשון, כי המורים והתלמידים בתואר הראשון ירצו הכנה טובה לתואר השני. ומשם העניין יזלוג לבית הספר התיכון ולבית הספר היסודי כדי שיכינו את עצמם הכנה טובה לאוניברסיטה. ואזי נצדיק את ישיבתנו באסיה כמו בסינגפור, והעברית תהיה לשונם של הדיוטות הנאמנים ללשון העם. האמינו לי שאני מכבד את האנשים האלה, שלא רק שיחם הוא בעברית. יש בהם קוראי ספרים ולא רק עיתונים בעברית.

אכן כבר כיום מתנהלים בפועל שיעורים רבים ברוב הפקולטאות באוניברסיטה העברית באנגלית. יתרה מזאת, בחבר המורים באוניברסיטה יש רבים ששליטתם בעברית רופפת ולשונם העיקרית היא אנגלית. היום אין דרישה מאנשי סגל אקדמי לדעת עברית. ואם יש דרישה כזאת אין מקפידים עליה. בפקולטה למדעי הרוח היה כבר לפני שנים הרבה דקן שניהל את רוב ההתכתבות שלו עם מורי הפקולטה ועם ראשי האוניברסיטה באנגלית. ביושרו הרב אמר לי פעם: "למה יספרו את עשרות השגיאות שלי בעברית?".

וגם זאת לדעת, רקטור האוניברסיטה הנוכחי, שהוא אדם ישר דרך, מלומד חשוב ובעל ערך, עושה מעשה גדול שקודמיו נהגו בו אך לעיתים רחוקות. הוא מוציא מכתב חודשי, ובו הוא מדווח לכל מורי האוניברסיטה, לרבות הגמלאים, על התרחשויות וחדשות במוסד. והמכתב דומה לחומש מצוי – אחד מקרא ואחד תרגום. אחד מימין לשמאל ואחד משמאל לימין. לפי מיטב ידיעתי איש אינו קורא את שתי הנוסחאות, אבל ביושרו חשוב לו שמורי האוניברסיטה שאינם יודעי עברית יבינו מה שהוא כותב.

אכן קיבלו ומקבלים לאוניברסיטה העברית מורים וחוקרים שאינם יודעים עברית או מי שידעוניהם בעברית קלושות. ויש גם אנשים באוניברסיטה בני הארץ שכל עולמם במערב, ישיבתם במזרח כמו מכבידה עליהם, ופניהם אל האנגלית והם מושכים לשם. זוכר אני משפט של אחד מאנשי מדעי החברה שאמר בסנט: "hopefully נעשה compromise". שאלתי אותו אז: "מה עשה לך הפועל נַעְפָּה שאמרת אותו בעברית?".

נזכר אני בימים שהייתי יושב ראש אחת מוועדות המינויים באוניברסיטה. פרופ' שלמה אבינרי התנגד לקידומו של חוקר כי כל פרסומו היו באנגלית. הוא

התנה את קידומו בפרסום מחקרים בעברית. היום האוניברסיטה מבקשת אפילו מחוקרים במדעי היהדות להגיש את מסמכיהם ולהרבות פרסומים באנגלית. היא נדרשת לחוות דעתם של יודעי אנגלית הנופלים מרמתו של המועמד, כי כל הארץ דגלים דגלים שמעבר לים.

ד

בשיחתו של סגן נשיא האוניברסיטה ברדיו אמר שיש להתחשב בעובדה שיש סטודנטים מחוץ לארץ. אם מספרם קטן – יעשו מה שעשו חבריהם עד כה: ילמדו עברית. ואומנם הרבה תלמידים שאינם בני ברית רכשו ידיעה טובה בעברית כדי ללמוד באוניברסיטה העברית. ואם מספרם של אנשי חו"ל גדול – יקיימו להם מסגרת נפרדת. אמר לי אתמול חבר בכיר באוניברסיטה שיש גם היבט כלכלי – קיום לימודים באנגלית יזרים מספר עצום של תלמידים מחו"ל, ואלה יעשירו את קופת האוניברסיטה. לשון אחר: נמכור את העברית בכסף. ויש היבט נוסף שאין לזלזל בו, בחינת "ממני תראו וכן תעשו". המסר היוצא מהאוניברסיטה העברית עשוי להתגלגל לכל האוניברסיטאות האחרות, ואנה אנו באים?

שמעתי את הטענה שהעברית חזקה דייה שיכולה לשאת על כתפה הוראה באנגלית. הייתי שמח אילו האוניברסיטה העברית הייתה עושה מאמץ לחזק את ידיעת העברית של תלמידיה ולהביא אותם לרמה כזאת שהיה בכוחם להתנסח בעברית ולעמוד מול האנגלית המשתלטת על כל חלקה. נכחתי לאחרונה בשיבה הפתוחה של האקדמיה הלאומית למדעים ושמעתי ארבע הרצאות בעברית מצוינת של מלומדים ממדעי הטבע וממדעי הרוח. ראיתי מלומדים חתני פרסים נכבדים בחו"ל, לרבות חתנים של פרס נובל, שלימודיהם היו בעברית כגידולי המוסדות שלנו. הכשרתם בעברית לא מנעה מהם להיות מובילי המדע בעולם. הווה אומר: אין סיבה להנחית את העברית ולהפוך אותה שפה נחותה.

ה

האקדמיה ללשון העברית, שבכלל חבריה מצויים גם אנשי האוניברסיטה העברית ואנשי האוניברסיטאות האחרות, קוראת לאוניברסיטה העברית לגנוז את התוכנית הזאת. אנחנו מבקשים לא לפגוע בהוראה בעברית ולצמצם את העיסוק באנגלית לפרסומים. ואף מבקשים אנחנו שלא לפגוע באלה שפרסומיהם הם בעברית.

איננו באים להילחם באנגלית אלא לעמוד על משמר העברית. אין דופי בעידוד האנגלית כל זמן שהדבר אינו בא על חשבון העברית. איננו באים להילחם חלילה באוניברסיטה העברית היקרה לליבנו. אנחנו סבורים שלמנהיגי האוניברסיטה – הנשיא, הרקטור וסגן הנשיא ועמיתיהם – שהם אנשים ראויים מאוד המבקשים את טובת המוסד ועושים לקידומו, אין סיבת אמת לפגוע במחויבות של המוסד לעברית.

לא אוכל לסיים בלי לספר על נסיגה בעמדת האוניברסיטה בעקבות מה שעשינו עד כה, כגון ההופעה בטלוויזיה ביום ראשון (כ"ד בכסלו). העיתונאי יהודה יפרח כתב ב"מקור ראשון" שהכוונה להנהיג לימודים באנגלית בתואר השני והשלישי בכל הפקולטאות והחוגים זולתי לשון עברית ותלמוד. הדברים של סגן הנשיא אורון שגריר אישרו את המידע הזה. בשיחת שניים ברשת ב היום בשעה 9:40 בתוכנית "קלמן-ליברמן" בין הרקטור פרופ' ברק מדינה וביני הוא אמר מפורשות שאין תוכנית כזאת אלא בפקולטאות הניסוייות ובפקולטה לחקלאות, ולא יהיו לימודים באנגלית במדעי הרוח, החברה והמשפטים. אנחנו נעשה את שלנו ונמשיך לעמוד על משמר העברית.

1

תוספת דברים לאחר ישיבת מליאת האקדמיה

זמן קצר לאחר ישיבת מליאת האקדמיה שוחח איתי בטלפון פרופ' אשר כהן, נשיא האוניברסיטה העברית, וביום ראשון א' בטבת תשע"ט (9 בדצמבר 2018) בא לאקדמיה ביוזמתו פרופ' ברק מדינה, רקטור האוניברסיטה, לפגישה איתי על הנושא הבווער. שניהם הדגישו את מחויבותם לעברית ויעשו הכול למניעת סחף לכיוון האנגלית.

בכל זאת לא פגה כלל דאגתי, כיוון שמורים רבים רבים באוניברסיטה יוצרים לחץ כלפי מעלה. וגם זאת, העניין של האוניברסיטה להגדיל את מספר תלמידיה מחו"ל (יהודים ולא יהודים) מחזק את קולות הנהירה לאנגלית. אין מקום להניח שהמגמה הזאת תיחלש. על כן עלינו להמשיך לעמוד על המשמר. יש יסוד להנחה שחלקים חשובים בציבור המשכיל יעמדו לימין העברית.